

Fritidsbanken – Socialmedicin i praktiken

Visst är det fantastiskt att det finns bibliotek där vi kan låna böcker. Helt gratis. Numera kan man även låna fritidsutrustning helt gratis om man går till något som kallas för Fritidsbanken som finns på nästan 100 ställen i landet. Man kan låna skidor, skridskor, fotbollar. Ja i stort sett allt man kan tänka sig. Totalt finns i runda tal 180 000 artiklar. Men hur startade det hela? Och vad ville man uppnå?

Men låt mig ta det från början. Vi rullar tillbaka till 2013. I Forshaga – i Värmland – finns Carina Haak som är diakon inom Svenska Kyrkan. Jag gjorde en intervju med henne då. Hon kunde inte släppa tanken på ett bibliotek för fritidsutrustning.

– Jag fick höra att det fanns föräldrar som höll barnen hemma från skolan när det var friluftsdagar på grund av att de inte hade råd att skaffa fritidsutrustning till sina barn.

Hon berättade om en pojke som skulle ha inomhusgympa. Till det krävdes skor med en speciell sula som inte gav märken på golvet. Pojken visste att hans mamma inte hade råd att köpa sådana skor. Han kom hem och sa:

– Det går bra ändå mamma. Jag springer barfota. Jag klarar det.

Den berättelsen gjorde ett starkt intryck. Det var så idén om gratis utlåning av fritidssaker kom till.

– Det borde vara möjligt att låna skidor, fotbollsskor och skridskor på samma sätt som man lånar en bok. Jag tänkte att jag måste prata med någon på kommunen. Någon som inte är låst i sina tankar.

Hon tog kontakt med Roger Nilsson, som då var chef på arbetsmarknadsenheten i Forshaga kommun.

– Han tänkte på idén. Det tog inte många sekunder förrän han sa. ”Jag har ett

Interiör från Fritidsbanken i Köping. Foto: Fritidsbanken

namn på en kille som skulle kunna ta hand om det här. Sven Erik Persson heter han”. Sedan kom David Mathiasson, som nu är verksamhetsledare, in i projektet.

Det ena gav det andra. Och man lyckades få en lokal i Deje. Där öppnades den första Fritidsbanken i Sverige. Kommunen lovade att stötta med hyran om det skulle bli svårigheter att få projektpengar för lokalen. Men kyrkan ställde upp och stod för lokalkostnaderna. Sedan dess har det bara rullat på.

Fritidsbanken prisades

Många positiva saker hände i starten. Carina Haak nominerades som veckans svensk. Det blev en TV-inspelning. Fritidsbanken och Deje fick mycket stor uppmärksamhet. Och sedan kom återvinningsgalan på Nalen i Stockholm. Fritidsbanken fick också där stor publicitet. Och sedan har det blivit utmärkelser på löpande band. Fritidsbanken vann ”Årets initiativ” på Civilsamhällesgalan i Stockholm 2016. Fick ”Region Värmlands folkrörelsestipendium” 2019 för stärkande av folkhälsan. ”Fair-play”-priset på idrottsgalan i Stockholm 2019. Och nu senast vinnare av ”Årets Peppare” på Idrottsgalan i Stockholm 2020. Prisutdelare var H.K.H Prins Daniel. Juryns motivering till priset var:

Med stort engagemang och en tydlig målbild har dom på några år blivit en naturlig del i människors vardag och en kraft som gör skillnad i sambället. Deras engagemang bidrar

Fritidsbanken mottar priset som "Årets Peppare" på Idrottsgalan i Stockholm, 2020. Från vänster på bilden: David Mathiasson (verksamhetsledare) Lena Olsson (ordförande för Fritidsbanken Sverige) och H.K.H Prins Daniel. Foto: fotograf/källa Maxim Thore

*till att öka förutsättningarna för en jämlik hälsa och till att fler hittar till rörelseglädje.
(Och) Genom nära samarbete med det lokala föreningslivet får nya grupper möjlighet att
bitta till olika idrottsföreningar på ett naturligt sätt.
Tack vare en dröm om att göra skillnad, föds idag nya drömmar runt om i hela vårt land.
Priset Årets Peppare 2020 tilldelas Fritidsbanken.*

Till för alla

Från början tänkte man enbart vända sig till barn och föräldrar med dålig ekonomi. Men insåg snart att det kan vara stigmatiserande för många. Det innebar att Fritidsbanken blev öppen för alla oavsett ekonomiska förhållanden.

– Fritidsbanken ska vara ett ställe dit man kan gå utan att känna sig stämpad. Man ska kunna gå dit och låna sin utrustning och prova på om till exempel utförsåkning "passar för mig", poängterar Carina.

När jag intervjuade Carina för sju år sedan i samband med öppnandet av den första Fritidsbanken trodde hon att intresset för Fritidsbanker kommer att växa.

– Själv kanske man har slutat med skidåkning. Barnen har vuxit ur pjäxorna. I stället för att de kasseras eller att det står någonstans och dammar så kommer man till Fritidsbanken med dom. Återbruk är inne.

Jag återvänder för en intervju med henne i maj 2020. Vi blickar tillbaka.

– Fantastiskt roligt att få vara med om en sådan här resa. Miljön var gynn-sam. Vi hade troligen inte kunnat starta på en större ort. Deje som liten ort i Forshaga kommun passade oss perfekt. Korta beslutsvägar. Engagerade politiker. Många har bidragit till att det blev som det blev. Tacksam för att fått vara med om det.

Jämlik hälsa och integration

Det är i mitten av maj 2020. Jag ringer Henric Byström som är varumärkes- och kommunikationsansvarig för Fritidsbanken Sverige. Han är den som ansvarar för vad Fritidsbanken är och skall vara, med utvecklingsfrågor och kontakterna utåt. Han berättar att det finns totalt 96 fritidsbanker i landet.

– Det skulle ha invigts ett antal under våren. Men av naturliga skäl har det inte blivit av. Vi hoppas kunna fira ett hundra längre fram i år.
 – När vi vann första priset på återvinningsgalan 2014 började vi tänka på att det här kommer att bli något stort och att det kan fungera på andra håll
 – Hur tror du att det blir i framtiden? undrar jag.
 – Vi tänker oss att det ska finnas en fritidsbank i varje kommun. Vi har en dialog med ytterligare hundra kommuner. Och intresset är stort.

Henric berättar att det också finns en motsvarighet till fritidsbanken i Norge som kallas för Bua.

– Vi har haft ett möte med dom och utbytt erfarenheter. Bua har startat och utvecklats ungefär på samma sätt som vi har gjort. Grunden är den samma. Skillnaden är att där jobbar man mer med sponsorer och de har köpt in ganska mycket utrustning. Basen i deras sortiment är inköpt och där skiljer vi oss åt. Det vi har är skänkt.
 – Jag får nypa mig i armen när jag tänker på hur generösa människor är. De kommer med utrustning som de inte längre har någon användning av. Vid årsskiftet hade vi 180 000 artiklar. Det är mest utlåning på vintern. Flest lånar då och man får låna i 14 dagar. Idag har vi cirka 650 personer verksamma inom Fritidsbanken Sverige. Från Kiruna i norr till Trelleborg i söder. Antalet lån bara växer och är nu på över en halv miljon artiklar.
 – På sommaren åker vi också ut med vår utrustning till badstranden eller till torget. Vi har med oss saker som kan lånas på plats. Vi kallar det snabbblån. Det kan handla om att man lånar en boll eller simfenor. På det sättet får vi fler låntagare. För många blir det också första mötet med Fritidsbanken.

Fritidsbanken har blivit föremål för forskning. Henric berättar hur det kom sig.

– Vi kontaktades av ”Research Institutes of Sweden” (RISE). Dom frågade om dom fick ”forska” på oss. De var intresserade av Fritidsbankernas samhällsnytta. Och det tackade vi förstås inte nej till. De skickade ut enkäter och gjorde intervjuer.

Drygt hälften av låntagarna uppgav att de rörde sig mer tack vare att de haft möjligheten att låna utrustning. Drygt fyra av tio sa att de troligen inte testat aktiviteten om de inte kunnat låna på fritidsbanken. Tre av tio uppgav ekonomiska skäl till varför de lånade och sex procent fattigdom som skäl. Man pekade också på att Fritidsbanken har en stor potential för att minska klimatbelastningen jämfört med att man köper sakerna.

Henric tror att Fritidsbanken kommer att bli något bestående.

– Vi ser paralleller till framväxande av folkbiblioteket som startades av en präst. Då var det viktigt att folk skulle lära sig läsa och att de fick tillgång till lustfylld litteratur. Fritidsbanken når grupper som inte idrottsrörelsen når idag. Vi får mer och mer kontakt med skolorna. Det finns skolor som lånar utrustning från fritidsbanken vid friluftsdagarna.

Moaed och Ohans. Foto: Fritidsbanken Sandviken

Henric nämner Sandvikens Fritidsbank som exempel. Där finns Ohans som är platsansvarig. Det är inte så att man ”bara” lånar ut fritidsutrustning. Man arbetar också med integrationsfrågor. Henric ger ett exempel:

– Jag kan berätta om Moaed, en liten kille på tio år, som kom från Syrien till Sandviken. Han hade varit bosatt i Sandviken i ett halvt år när han träffade Ohans som började prata med Moaed om vad han gillade att göra. Moaed älskade fotboll. Spelade alltid hemma i Syrien. Ohans frågade om han skulle vilja spela i ett lag. Och det var Moaeds högsta önskan. Ohans började med att ringa till Moaeds föräldrar. Dom tyckte det var OK. Sedan tog han kontakt med Sätra IF. Följde sedan Moaed till första träningen. Och det blev verkligen lyckat. Han blev en i laget. Laget fick inte bara en ny medlem utan också en tränare. Moaed hade nämligen en storebror som blev tränare för ett av Sättras lag.

– Ohans gör ett fantastiskt jobb, säger Henric. Han slussar ut folk i olika föreningar. Det kan handla om boxning, gymnastik, basket, fotboll och bandy. Han pratar med folk som kommer till fritidsbanken. Tar sedan de kontakter som behövs. Han har fått ut ett åttiotal personer i olika föreningar. En storartad insats. Det Ohans gör är fina exempel på hur gemenskap byggs och blir bestående.

Henric tillägger:

– Vi vill att Fritidsbankerna ska jobba på det sättet. Vara en viktig del i integrationsarbetet. Och verka för jämlik hälsa och jämlikhet i samhället.

Socialmedicin i praktiken, tänker jag.

Bengt Starrin
professor emeritus
bengt@starrin.nu
www.starrin.nu